

INŠTITUT ZA SLOVENSKI JEZIK FRANA RAMOVŠA ZNA NSTVENORAZISKOVALNEGA CENTRA SAZU

Inštitut za slovenski jezik je bil ustanovljen leta 1945 z namenom, da zbira slovensko jezikovno gradivo in ga uporablja za izdelavo temeljnih del v slovenskem jezikoslovju (pravopisni in pravorečni slovar, slovar knjižnega jezika, opisno slovnico slovenskega jezika, zgodovinsko slovnico, historično-onomastični slovar, historično-topografski slovar, lingvistični atlas, zbornik narečnih besedil, zbornik zgodovinskih besedil, fonogramski arhiv dialektov). V letih 1945 - 1949 je ob njem deloval Zavod za kulturo jezika z Otonom Župančičem na čelu. Kot samostojne enote so delovale še komisija za slovar slovenskega knjižnega jezika, odbor za lingvistični atlas slovenskega jezika, odbor za slovar slovenskih priimkov in terminološka komisija s posebnim jezikoslovnim odborom. Ob reorganizaciji leta 1948 se je večina teh enot vključila v inštitut, terminološka komisija pa se je osamosvojila, vendar je ostala z inštitutom povezana z jezikoslovnim odborom; ponovno se je vključila v inštitut leta 1982.

V letih 1954 in 1958 so v inštitutu nastale samostojne sekcije: lingvistična in slovarska (1954), dialektološka, leksikološka, etimološko-onomastična sekcija in komisija za slovensko gramatiko, filologijo in pravopis (1958), ki je bila leta 1972 preimenovana v komisijo za pravopis, pravorečje in gramatiko, leta 1984 pa priključena leksikološki sekciji.

Leta 1975 je bila ustanovljena komisija za historične slovarje slovenskega jezika.

Po reorganizaciji SAZU in ustanovitvi Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU leta 1982 je bil reorganiziran tudi Inštitut za slovenski jezik. Leta 1986 se je po svojem prvem upravniku akademiku dr. Franu Ramovšu preimenoval v Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.

V Inštitutu so danes te sekcije: leksikološka sekcija, etimološko-onomastična sekcija, sekcija za zgodovino slovenskega jezika, dialektološka sekcija in sekcija za terminološke slovarje.

Inštitut za slovenski jezik so vodili: akademik dr. Fran Ramovš (1945 - 1951), akademik dr. Ivan Grafenauer (1952 - 1958), dopisni član SAZU dr. Milan Grošelj (1958 - 1962), akademik dr. Bratko Kreft (1963 - 1982), akademik dr. Franc Jakopin (1983 - 1989), Vladimir Nartnik (1989 -).

Namestnika upravnika Inštituta sta bila dr. Rudolf Kolarič (1952 - 1957) in akademik dr. Janko Jurančič (1973 - 1983); pomočnici upravnika sta bili Zvonka Leder-Mancini (1982 - 1985) in Milena Hajnšek-Holz (1985 -). Tajnik Inštituta je bil Stane Suhadolnik (1964 - 1982).

Delo Inštituta usmerja znanstveni svet, ki ga na predlog razreda za filološke in literarne vede imenuje predsedstvo SAZU.

V Inštitutu je trenutno redno zaposlenih 39 delavcev, in sicer 3 doktorji znanosti, 7 magistrov, 22 strokovnih sodelavcev, 1 strokovna delavka in 6 tehničnih delavk.

Za znanstveno oz. raziskovalno delo se v Inštitutu usposablja 5 mladih raziskovalcev.

Pri posameznih nalogah sodeluje večje število zunanjih sodelavcev, posebej je treba omeniti terminološke svetovalce pri Slovarju slovenskega knjižnega jezika in sodelavce v sekciji za terminološke slovarje.

Leksikološka sekcija

Glavna naloga sekcije je zbiranje leksikalnega gradiva in izdelava slovarjev. Ves povojni čas je bil posvečen izdelavi *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*.

V sekciji dela zdaj 16 raziskovalcev in 3 tehnične delavke, z njimi pa sodeluje 7 stalnih zunanjih sodelavcev, občasno pa tudi večje število terminoloških svetovalcev.

Komisija za slovar slovenskega knjižnega jezika, ustanovljena 1946 (?), je bila leta 1954 preimenovana v slovarsko sekcijo, leta 1958 pa v leksikološko sekcijo.

Začetno delo sta vodila akademik dr. Fran Ramovš (do 1951) in prof. Jakob Šolar (do 1952), od 1954 do 1961 je bil vršilec dolžnosti načelnika sekcije Božo Vodušek, od 1962 do 1965 prof. Ivan Tominec, od 1965 do 1982 je bil načelnik sekcije akademik dr. Janko Jurančič. Vodja Leksikološke sekcije od leta 1982 je Milena Hajnšek-Holz.

Komisija za slovar slovenskega knjižnega jezika je delovala samostojno v okviru Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Njeni prvi člani so bili F. S. Finžgar, I. Grafenauer, F. Kidrič, R. Nahtigal, J. Polec, F. Ramovš in O. Župančič, ožji strokovni odbor pa so sestavljali F. Ramovš, M. Šmalc, J. Šolar, M. Rupel, R. Kolarčič in A. Bajec; pri delu za slovar je sodelovalo še okrog 40 ekscerptorjev.

Pobuda za izdelavo slovarja (leksikona) slovenskega knjižnega jezika je bila dana že ob ustanavljanju slovenske akademije v dvajsetih letih, še bolj otipljiva pa je postala zamisel ob ustanovitvi Akademije znanosti in umetnosti 1938. Vendar je delo preprečila vojna.

Potrebo po slovarju slovenskega knjižnega jezika je na slovesni seji skupščine Akademije 8. februarja 1946 utemeljil akademik F. Ramovš in začrtal smernice dela leksikografskega oddelka, in sicer izdelavo velikega akademskega slovarja, izpopolnjeno izdajo Pleteršnikovega slovarja, izdelavo velikega terminološkega slovarja in novo izdajo slovenskega pravopisa.

Za veliki akademski slovar bi bilo potrebno zbrati gradivo iz vseh slovenskih rokopisov in tiskov, gesla pa opremiti s citati, ki bi povedali, kdaj in kje se je beseda prvič pojavila, kakšne pomenske spremembe je doživela, kdaj je izumrla, kateri drugi izraz jo je zamenjal ipd.

Izpopolnjena izdaja Pleteršnikovega slovarja bi zajela gradivo izvirnega in prevodnega leposlovja ter časopisov zadnjih petdeset let.

Zbrano leksikalno gradivo bi bilo v pomoč sekcijam terminološke komisije pri izdelavi strokovnih slovarjev in kodifikaciji strokovnih izrazov.

V slovenskem pravopisu bi se obravnavala pravilna pisava in izreka knjižnega jezika.

Pod vodstvom akademika F. Ramovša in J. Šolarja so potekala zbiralna dela, ki so jih opravljali visokošolsko izobraženi slavisti in filologi. Na osnovi zbranega gradiva (1 milijon kartotečnih listkov iz okoli 2.000 izpisanih del) je bil leta 1951 narejen poskus redakcije slovarja, ki je pokazal, da zbrano gradivo močno presega Pleteršnikov slovar v frazeološkem pogledu v sodobnem knjižnem jeziku, ne nudi pa dovolj podatkov o starosti besed in njihovi geografski razširjenosti.

S smrtjo akademika F. Ramovša leta 1951 in odhodom J. Šolarja leta 1952 je slovsko delo za krajši čas zastalo. Delo je ponovno oživeło, ko je decembra 1953 prevzel vodstvo sekcije Božo Vodušek. Narejen je bil načrt za nadaljnje delo. Metoda izpisovanja se je izpopolnila tako, da so se besede izpisovale v daljših zvezah, vpeljani so bili tudi popolni izpisi posameznih del. Sprejeto je bilo načelo, da se veliki akademski slovar in priročni slovar ločita le po obsegu, ne pa po znanstveni obdelavi. Do konca leta 1961 je bilo zbranih okoli 2,5 milijona kartotečnih listkov.

V teh desetih letih se je povečalo število stalno zaposlenih delavcev: Joža Pograjc, por. Meze (1951), Božo Vodušek (1953), dr. Lino Legiša (1955), tehnična delavka Marija Dolenc (1957), Ivan Tominec in Stane Suhadolnik (1959), Jela Jenčič in Marija Janežič (1961) in dr. France Tomšič kot član Komisije za gramatiko, filologijo in pravopis (1961).

Uredniški odbor, ki so ga sestavljali dr. Anton Bajec, dr. France Tomšič in Božo Vodušek, imenovan 1961, je bil leta 1962 razpuščen, imenovan pa je bil novi odbor, ki so ga sprva sestavljali dr. Anton Bajec, Mile Klopčič in dr. France Tomšič, pozneje pa so bili vanj imenovani še dr. Janko Jurančič, dr. Lino Legiša, Stane Suhadolnik (kot tajnik) in dr. Jakob Rigler. Narejen je bil nov načrt za slovar slovenskega knjižnega jezika — po vzoru na češki slovar v štirih knjigah (Slovník spisovného jazyka českého, Praha 1960, 1964, 1966, 1971). Izpisovati se je začela novejša literatura, izvirna in prevodna, znanstvene in šolske knjige ter publicistika. Vse zbirke, ki bi prišle v poštev za izdelavo načrtovanega slovarja (splošna zbirka, izpisi iz klasikov, popolni izpisi), so bile združene v enotno kartoteko. Gradivo se je abecedno urejalo in pripravljalo so se popisi besed za tako imenovane splošne alfabetarije¹ s podatki o številu kartotečnih listkov, o tem, ali je beseda zapisana v Slovenskem pravopisu 1962, v Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju, ali je izpisana iz klasikov, ali je dobljena s popolnimi izpisi, kateri strokovnjaki jo predlagajo za sprejem in z opombami pri geslih z malo gradiva. Iz splošnih

¹ Splošnih alfabetarijev je petnajst, za vsako knjigo po trije, izdelani so bili v letih 1964, 1968, 1973, 1974 in 1976. Dodatnih splošnih alfabetarijev je pet, izdelani so bili v letih 1967, 1974, 1979, 1983, 1985. Splošni alfabetarij za dodatke je bil pripravljen leta 1985. Gradivo, zbrano po letu 1985, bo v Dodatnem splošnem alfabetariju, ki je v pripravi.

alfabetarijev so bila po posebnih kriterijih odbrana gesla za slovar sodobnega knjižnega jezika in izdelani alfabetariji.²

Leta 1962 je bila objavljena tudi okrožnica o slovarju. Na osnovi pripomb je bil izdelan dokončni načrt in pripravljen poskusni snopič, ki so ga naredili A. Bajec, M. Klopčič in F. Tomšič s sodelovanjem L. Legiša, S. Suhadolnika in I. Tominca. Po kritikah in pogovorih z domačimi jezikoslovci, terminologi, književniki in tujimi leksikologi, zlasti češkimi, so bila temeljna slovarska načela deloma dopolnjena in spremenjena. Prvotni rok za izdelavo slovarja (5 knjig v 10 letih) je bil podaljšan.

Do leta 1964, ko se je začela redakcija slovarja, so prišli v Leksikološko sekcijo še Ivanka Kozlevčar, por. Černelič (1962), Marta Silvester (1963), Zvonka Leder-Mancini, Milena Hajnšek, por. Holz, Tomo Korošec, Ada Muha, por. Vidovič, France Novak (1964) in Viktor Majdič (1966). Leta 1965 je umrl Ivan Tominec.

V letu 1964 sta bila organizirana seminarja za obdelovalce (redatorske pomočnike) in redaktorje. Ob izdelavi prve knjige je bilo treba rešiti še vrsto vprašanj, npr. pomensko razčlenitev gesla, tipe razlag, ponazarjalno gradivo, kvalifikacijo besed, sprejemanje in obravnavo strokovnih izrazov. Narejene so bile ankete za naglas in tonematiko; izdelan je bil uvod (62 strani) s splošnimi podatki o slovarju, njegovem značaju in zgradbi; obdelana je bila slovnična stran gesla z naglasnimi shemami. Vzporedno z redakcijo gesel sta se izdelovali kartoteki razlag in kvalificiranih besed kot pomagali pri usklajevanju gesel. Pripravljen je bil odzadnji seznam gesel³ po alfabetariju za prvo knjigo A-J, ki je služil kot pomoč pri usklajevanju naglasov oz. razlag istih besednih tipov. Za interno rabo so bili pripravljeni Alfabetarij klasikov (1963), Seznam ekscerpiranih del (1965) in Frekvenčni slovar z 2.003 najpogosteje rabljenimi besedami (1967).

Za sestavo slovarskega članka je bilo potrebno analizirati zbrano slovarsko gradivo, preštudirati ustrezno leksikološko literaturo, besednovrstno in slovnično opredeliti besedo, ugotoviti pomene in jih ustrezno razložiti, izbrati primerno ponazarjalno gradivo, ugotoviti stilno-plastno vrednost besed oz. besednih zvez, uskladiti besedo v okviru besedne družine in s pomensko sorodnimi gesli, razčistiti sinonimne odnose. Za mnoga gesla oz. pomene je bilo treba najti še dodatno gradivo ali opraviti dodatno proizvodbe, bodisi pri terminoloških svetovalcih ali poznavalcih, bodisi pri avtorjih besedil.

Prva knjiga Slovarja slovenskega knjižnega jezika je izšla leta 1970.⁴ Slovar je vzbudil precejšnjo pozornost doma in v tujini. V slovenski kritiki je opazno odklonilno stališče do nekaterih teoretičnih izhodišč slovarja, medtem ko je za tuje kritike tako zasnova slovarja kot njena izvedba vredna priznanja. O pomenu slovarja za slovenski jezik in narod priča Kidričeva nagrada, podeljena leta 1971.

Ker je izdelava prve knjige trajala dobrih pet let, je bilo po izidu veliko prizadevanj, kako skrajšati rok za izdelavo posamezne knjige. Predsedstvo SAZU in Državna založba Slovenije sta se leta 1970 dogovorili za triletni, leta 1971 pa za štiriletni rok, kar pa se iz subjektivnih in objektivnih razlogov ni uresničilo. Menjali so se predsedniki glavnega uredniškega odbora; Mileta Klopčič je leta 1971 nasledil za nekaj mesecev dr. Anton Bajec, nato akademik dr. France Bezlaj (1971-1973) in končno dr. Janko Jurančič (1973-1984). K delu v glavnem uredniškem odboru sta bila pritegnjena dr. Bojan Čop, dopisni član SAZU (1972-1983), in Franc Jakopin (1972-1974). Leta 1973 se je upokojil član glavnega uredniškega odbora dr. France Tomšič. Leta 1971 oz. 1972 sta odšla urednika Viktor Majdič in Tomo Korošec. Leta 1972 je umrla urednica Jela Jenčič. V delo so se vključili uredniki Jakob Müller (1970), Borislava Košmrlj, por. Levčič, in Ivanka Šircelj, por. Žnidaršič, (1972), Polona Kostanjevec (1973), Martin Ahlin,

² Alfabetariji za posamezne knjige so bili izdelani v letih 1964, 1969, 1973, 1977, 1981.

³ Odzadnji seznam gesel so narejeni po alfabetarijih za posamezne knjige. Pripravljeni so bili za interno uporabo v letih 1966, 1970, 1975, 1977 in 1982.

⁴ Slovar slovenskega knjižnega jezika. I, A-H, Ljubljana, SAZU in Državna založba Slovenije, 1970, 906 str. — 20.402 gesli in 1.662 podgesel —

Glavni uredniški odbor: dr. Anton Bajec, univ. prof.; dr. Janko Jurančič, univ. prof.; Mile Klopčič (predsednik), književnik; dr. Lino Legiša, znanstv. svetnik; Stane Suhadolnik (tajnik), v. strok. sodel.; dr. France Tomšič, znanstv. svetnik —

Uredniki: Milena Hajnšek-Holz, asist.; Marija Janežič, v. strok. sodel.; Jela Jenčič, asist.; Tomo Korošec, asist.; Ivanka Kozlevčar, v. strok. sodel.; Zvonka Leder-Mancini, asist.; Viktor Majdič, asist.; Joža Meze, v. strok. sodel.; France Novak, asist.; Marta Silvester, asist.; Ada Vidovič-Muha, asist. —

Komisije:

za pravopis: glavni uredniški odbor in dr. Jakob Rigler, znanstv. svetnik;

za pravorečje in oblikoslovje: dr. Jakob Rigler s sodelovanjem dr. Antona Bajca, Staneta Suhadolnika in dr. Franceta Tomšiča (začetna dela za pravopis in pravorečje je vodil dr. Jože Toporišič, habil. doc.);

za intonacijo: dr. Jakob Rigler s sodelovanjem dr. Antona Bajca, dr. Tineta Logarja, univ. prof., in Staneta Suhadolnika —

Pomožni sodelavki: Marija Dolenc; Marija Pajk —

Zunanji pomočniki urednikov: Marjan Čedilnik, prof.; Dušan Maher, prof.; Boža Pleničar, bibliotekarka; Leopold Stanek, prof.; Ivan Strmolek, prof.; Franc Zagar, prof.

Zvonka Pezdirc, por. Praznik, in Marjeta Humar (1974). Omenimo naj, da je predsednik dr. France Bezljaj želel spremeniti koncept slovarja, nove sodelavce pa je bilo treba uvesti v redaktorsko delo, kar je tudi zavrlo delo. Vzporedno z redakcijo so potekala vsa nujna slovarska dela, ekscerpiranje, urejanje gradiva, priprava alfabetarjev za naslednje knjige, izdelava odzadnjega seznama za drugo knjigo, nadaljevanje izpisovanja za kartoteki razlag in kvalificiranih besed.

Druga knjiga Slovarja je izšla leta 1975.⁵

Kljub pritisku SAZU in Državne založbe Slovenije roka za izdelavo ni bilo mogoče skrajšati, tako da je delo za tretjo knjigo po že ustaljenem načinu trajalo pet let, saj je tretja knjiga Slovarja⁶ izšla v začetku leta 1980 z letnico 1979. Tudi v tem času je bilo nekaj personalnih sprememb. V delo so se vključili uredniki Branka Kalan, por. Lazar, Alenka Jugovic, por. Gložančev, (1977) in Ljudmila Bokal (1979). Upokojila sta se dr. Lino Legiša in Joža Meze (1979), na delo v Komisijo za historične slovarje je odšel France Novak (1976), na Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete pa mag. Ada Vidovič-Muha (1979).

Vzporedno z redakcijo so potekala tudi druga slovarska dela. Da bi pospešili delo in čim bolj uskladili slovarske članke, smo pripravili sheme za redakcijo predponskih gesel⁷ in tehnični priročnik za redakcijo⁸.

Delo za četrto knjigo slovarja je trajalo dobrih pet let. Tudi to obdobje ni minilo brez personalnih sprememb. V glavni uredniški odbor so bili kooptirani Milena Hajnšek-Holz, Jakob Müller in Zvonka Leder-Mancini (1982), Ivanka Černelič in dr. Franc Jakopin (1984), z delom v njem pa so prenehali Stane Suhadolnik (1982), akademik dr. Bojan Čop (1983) in predsednik akademik dr. Janko Jurančič (1984), za novega predsednika pa je bil imenovan akademik dr. Tine Logar (1984-1985). V tem času se je v delo vključilo več mladih delavcev: Terezija Leben-Pivk (1979-1983), Jerica Kavčič, por. Snój, Nastja Vojnovič (1979) in Janez Keber (1981, od leta 1970 v Etimološko-onomastični sekciji), ki so se skupaj s tistimi, ki so prišli v sekcijo ob koncu 3. knjige, sistematično uvajali v slovarsko delo. Ob uvajanju so nastali trije redaktorski priročniki za interno uporabo, ki so jih pripravili S. Suhadolnik, M. Janežič, I. Černelič, M. Silvester, M. Hajnšek-Holz, J. Meze, Z. Leder-Mancini, J. Müller, J. Rigler, A. Gložančev. Narejen je bil tudi enoten popis kvalifikatorjev in kvalifikatorskih pojasnil za prve tri knjige. Zaradi finančne stiske in reorganizacije SAZU (leta 1982 je bil ustanovljen Znanstvenoraziskovalni center SAZU) smo morali odpovedati sodelovanje zunanjim sodelavcem-ekscerptorjem, tipkarjem, alfabetarjem, urejevalcem gradiva itd. Njihovo delo smo le deloma nadomestili z redno zaposlenimi tehničnimi delavkami.

⁵ Slovar slovenskega knjižnega jezika. II, I-Na, Ljubljana, SAZU in Državna založba Slovenije, 1975, 1.030 str. — 18.532 gesel in 2.284 podgesel —

Glavni uredniški odbor: dr. Anton Bajec, univ. prof., dopisni član SAZU; dr. Bojan Čop, univ. prof., dopisni član SAZU; dr. Janko Jurančič, univ. prof. (predsednik); dr. Lino Legiša, znanstveni svetnik; dr. Jakob Rigler, znanstveni svetnik (za pravopis in pravorečje); Stane Suhadolnik, v. strok. sodel. (tajnik) — Uredniki: Ivanka Černelič, v. strok. sodel.; Milena Hajnšek-Holz, v. strok. sodel.; Marija Janežič, v. strok. sodel.; Borislava Košmrlj-Levačič, asist.; Zvonka Leder-Mancini, asist.; Joža Meze, v. strok. sodel.; Jakob Müller, asist.; France Novak, v. strok. sodel.; Marta Silvester, v. strok. sodel.; Ivanka Širčelj, asist.; Ada Vidovič-Muha, v. strok. sodel. —

Pravopis, pravorečje, oblikoslovje in intonacijo je obdelal dr. Jakob Rigler, sodelovala sta dr. Anton Bajec in Stane Suhadolnik, pri pravopisu deloma tudi dr. Lino Legiša in dr. France Tomšič —

Pomožni sodelavki: Marija Dolenc; Jana Hafner —

Zunanja pomočnika urednikov: Marjan Cedilnik, prof.; Franc Žagar, prof. v. šole.

⁶ Slovar slovenskega knjižnega jezika. III, Ne-Pren, Ljubljana, SAZU in Državna založba Slovenije, 1979, 1.076 str. — 18.813 gesel in 3.472 podgesel —

Glavni uredniški odbor: dr. Anton Bajec, univ. prof., redni član SAZU; dr. Bojan Čop, univ. prof., redni član SAZU; dr. Janko Jurančič, univ. prof., dopisni član SAZU (predsednik); dr. Lino Legiša, znanstveni svetnik; dr. Jakob Rigler, znanstveni svetnik (za pravopis in pravorečje); Stane Suhadolnik, v. strok. svetnik. (tajnik) —

Uredniki: Martin Ahlin, asist.; Ivanka Černelič, strok. svetnik; Milena Hajnšek-Holz, strok. svetnik; Marjeta Humar, asist.; Marija Janežič, strok. svetnik; Polona Kostanjevec, asist.; Borislava Košmrlj-Levačič, asist.; Zvonka Leder-Mancini, strok. svetnik; Joža Meze, strok. svetnik; Jakob Müller, v. strok. sodel.; Zvonka Praznik, asist.; Marta Silvester, strok. svetnik; Ivanka Širčelj, asist.; Cveta Tavez, asist.; mag. Ada Vidovič-Muha, v. strok. sodel. —

Pravopis, pravorečje, oblikoslovje in intonacijo je obdelal dr. Jakob Rigler, sodelovala sta dr. Anton Bajec in Stane Suhadolnik —

Pomožne sodelavke: Ana Anžel, Marija Dolenc; Jana Hafner —

Zunanji pomočnik urednikov: Marjan Cedilnik, prof.

⁷ Milena Hajnšek-Holz, Redakcijska shema za predpone črk O in P, Ljubljana 1977.

⁸ Marta Silvester, Priročnik za tehnično stran redakcije gesel, Ljubljana 1978.

Četrta knjiga je izšla leta 1985.⁹

Peto, zadnjo knjigo smo pripravljali skoraj šest let. Število urednikov se je zmanjšalo. Upokojili sta se Marjta Janežič (1982 — sodelovala še do oktobra 1984) in Marta Silvester (1988), Zvonka Leder-Mancini in Cvetana Tavzes sta bili dodeljeni v Terminološko komisijo (1985). Leta 1985 sta umrla člana glavnega uredniškega odbora akademik dr. Anton Bajec in dopisni član SAZU dr. Jakob Rigler. J. Rigler je bil pri prejšnjih knjigah odgovoren za pravopis, pravorečje, oblikoslovje in tonematiko. Za nadaljevanje njegovega dela se je v sodelovanju s člani komisije za pravopis, pravorečje in tonematiko, ki je še posebej skrbela za kontinuiteto obdelave geselskih glav, usposobil Vladimir Nartnik (1986). Predsednik glavnega uredniškega odbora je postal akademik dr. Franc Jakopin (1985), v glavni uredniški odbor pa sta bili imenovani Marjeta Humar in Ivanka Šircelj-Žnidaršič (1991).

Poleg sestavljanja slovarskih člankov smo v tem času opravili še druga dela, pripravili smo štiri alfabetarije za dodatke k prvim štirim knjigam Slovarja, splošni dodatni alfabetarij za peto knjigo, pregledali gradivo in pripravili alfabetarij za dodatke A-Š. Na osnovi popisane gradiva za slovar, ki šteje okrog 6 milijonov kartotečnih listkov z okrog 300.000 iztočnicami, smo leta 1987 izdali Besedišče slovenskega jezika.¹⁰

Oktobra 1991 je izšla peta knjiga Slovarja.¹¹ Tako je končano več kot 40-letno delo slovenskih jezikoslovcev, jezikoslovcev več generacij, od tistih, rojenih ob koncu 19. stoletja, do najmlajših, rojenih v petdesetih letih tega stoletja. Kljub dolgoletnemu delu, personalnim spremembam, generacijskim razlikam, različnim pogledom na jezik in kljub razvoju znanosti, seveda tudi jezikoslovja, smo si predvsem prizadevali izdelati sodoben in strokovno zanesljiv slovar, ki naj učinkuje kot enovito delo.

V okviru Leksikološke sekcije dela tudi komisija za sestavo slovarskega dela *Slovenskega pravopisa*. Njen predsednik je prof. dr. Jože Toporišič, dopisni član SAZU, člani pa so redno zaposleni delavci sekcije: Martin Ahlin, Ljudmila Bokal, Alenka Gložančev, Janez Keber, Branka Lazar, Vladimir Nartnik, Zvonka Praznik, Jerica Snoj, Nastja Vojnovič, mag. Peter Weiss, Marjta Grgič (tajnica) in zunanji sodelavci: akademik dr. Franc Jakopin, dr. Janez Dular, Janko Moder in Stane Suhadolnik.

Sedanja komisija nadaljuje delo, ki so ga opravljali Zavod za kulturo slovenskega jezika (1946-1950), komisija za kulturo slovenskega jezika (1952-1954), komisija za pisavo in izgovarjavo slovenskega jezika (1954-1958), komisija za slovensko gramatiko, filologijo in pravopis (1958). Leta 1982 je bila pri SAZU in Republiškem komiteju SZDL imenovana komisija za obravnavo Načrta pravil za novi slovenski pravopis.

⁹ Slovar slovenskega knjižnega jezika. IV, Preo-Š, Ljubljana, SAZU, ZRC SAZU in Državna založba Slovenije, 1985, 1.125 str. — 19.357 gesel in 3.172 podgesel. — Glavni uredniški odbor: dr. Anton Bajec, redni član SAZU; Ivanka Černelič, strok. svetnik; Milena Hajnšek-Holz, strok. svetnik; dr. Franc Jakopin, znanstv. svetnik, dopisni član SAZU; Zvonka Leder-Mancini, strok. svetnik (za terminologijo); dr. Tine Logar, univ. prof., redni član SAZU (predsednik); Jakob Müller, strok. svetnik; dr. Jakob Rigler, znanstv. svetnik, dopisni član SAZU — Uredniki: Martin Ahlin, strok. sodel.; Ljudmila Bokal, strok. sodel.; Ivanka Černelič, strok. svetnik; Alenka Gložančev, strok. sodel.; Milena Hajnšek-Holz, strok. svetnik; Marjeta Humar, v. strok. sodel.; Marjta Janežič, prof.; Janez Keber, v. strok. sodel.; Polona Kostanjevec, v. strok. sodel.; Borislava Košmrj-Levačič, v. strok. sodel.; Branka Lazar, strok. sodel.; Zvonka Leder-Mancini, strok. svetnik; Jakob Müller, strok. svetnik; Zvonka Praznik, v. strok. sodel.; Marta Silvester, strok. svetnik; Jerica Snoj, strok. sodel.; Ivanka Šircelj, v. strok. sodel.; Cvetana Tavzes, v. strok. sodel.; Nastja Vojnovič, strok. sodel. — Pravopis, pravorečje, oblikoslovje in intonacijo je obdelal dr. Jakob Rigler, sodelovala sta dr. Anton Bajec in Stane Suhadolnik — Strokovne in tehnične sodelavke: Marija Dolenc, Jana Hafner; Ana Anžcl, Alenka Koren, Irena Orel-Pogačnik, Nataša Slavince

¹⁰ Besedišče slovenskega jezika, po kartoteki za slovar slovenskega knjižnega jezika zbrane besede, ki niso bile sprejete v Slovar slovenskega knjižnega jezika. — Interna objava Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana 1987 (v dveh knjigah: A-N, O-Ž) — Uredili: Milena Hajnšek-Holz, Marjeta Humar, Franc Jakopin

¹¹ Slovar slovenskega knjižnega jezika. V, T-Ž in Dodatki A-Š, Ljubljana, SAZU, ZRC SAZU in Državna založba Slovenije, 1991, 1.056 str. — 16.038 gesel in 3.298 podgesel. — Glavni uredniški odbor: Ivanka Černelič, strok. svetnik; Milena Hajnšek-Holz, strok. svetnik; Marjeta Humar, strok. svetnik; dr. Franc Jakopin, znanstv. svetnik, redni član SAZU; Zvonka Leder-Mancini, strok. svetnik; Jakob Müller, strok. svetnik; Ivanka Šircelj-Žnidaršič, strok. svetnik — s komisijo za pravopis, pravorečje, oblikoslovje in intonacijo: Milena Hajnšek-Holz, strok. svetnik; dr. Franc Jakopin, znanstv. svetnik, redni član SAZU; dr. Tine Logar, univ. prof., redni član SAZU; Vladimir Nartnik, v. razisk. sodel.; Stane Suhadolnik, prof. — Uredniki: Martin Ahlin, v. strok. sodel.; Ljudmila Bokal, v. strok. sodel.; Ivanka Černelič, strok. svetnik; Alenka Gložančev, v. strok. sodel.; Milena Hajnšek-Holz, strok. svetnik; Marjeta Humar, strok. svetnik; Janez Keber, v. strok. sodel.; Polona Kostanjevec, v. strok. sodel.; Borislava Košmrj-Levačič, strok. svetnik; Branka Lazar, v. strok. sodel.; Jakob Müller, strok. svetnik; Zvonka Praznik, v. strok. sodel.; Jerica Snoj, v. strok. sodel.; Ivanka Šircelj-Žnidaršič, strok. svetnik; Nastja Vojnovič, v. strok. sodel. — Strokovne in tehnične sodelavke: Ana Anžcl, Jana Hafner, Karmen Nemec, Lučka Uršič

Inštitut za slovenski jezik in Zavod za kulturo slovenskega jezika sta po prvi izdaji Breznik-Ramovševega Slovenskega pravopisa iz leta 1935 pripravila prvi povojni pravopis.¹²

Leta 1962 je izšel drugi povojni pravopis¹³, ki se poleg pravopisa in pravorečja odlikuje z bogatim slovarjem, saj obsega nad 27.000 gesel z več kot 100.000 besedami in okoli 200.000 zvezami. Razen sodobnega knjižnega jezika ima tudi precej tujk ter domačih in tujih lastnih imen. V njem so upoštevani tudi širše znani strokovni izrazi. Zaradi bogatega slovarskega dela je dolgo časa nadomeščal razlagalni slovar knjižnega jezika.

Od leta 1972 se pripravlja novi slovenski pravopis. O vzrokih za tako dolgo izdelavo je bilo veliko napisanega.

Omenimo le, da je Načrt pravil za novi slovenski pravopis¹⁴ izšel leta 1981, katerega natis so oskrbeli Jakob Rigler, Stane Suhadolnik in Jože Toporišič. Ob njem je bila široka javna razprava. Komisija je obravnavala in pretehtala vse pripombe in izdelala Pravila kot prvi del Slovenskega pravopisa¹⁵.

Slovarski del pravopisa se je začel intenzivneje izdelovati po dokončanju pete knjige Slovarja slovenskega knjižnega jezika. Slovarski del bo obsegal nad 100.000 gesel. Do zdaj so rešena tematska vprašanja in sprejeta metodologija zapisovanja slovarskih člankov, pripravljen geslovnik za črke A-Č in opravljena poskusna redakcija okrog 1.000 gesel.

Po dokončanju Slovarja slovenskega knjižnega jezika se je začelo delo za *enozvezkovni slovar*. Delo bo potekalo v zmanjšanem obsegu, ker večina članov Leksikološke sekcije pripravlja slovarski del Slovenskega pravopisa. Pri enozvezkovnem slovarju delajo: Ivanka Černelič, Milena Hajnšek-Holz, Marjeta Humar, Borislava Košmrlj-Levačič, Jakob Müller, Ivanka Šircelj-Žnidaršič. Slovar bo obsegal okoli 60.000 gesel na približno 1.000 straneh, v njem bo zajeto splošno knjižno besedje in širše rabljeno strokovno izrazje. Namenjen bo širšemu krogu uporabnikov, bo tudi svetovalec in usmerjevalec na vseh stopnjah izobraževanja.

Na osnovi gesel iz vseh petih knjig Slovarja slovenskega knjižnega jezika bo izdelan *Odzadnji slovar* slovenskega knjižnega jezika. Slovar bo temeljno izhodišče za nadaljnje obravnave slovenskega besedotvorja, oblikoslovja in naglasa. Slovar bodo pripravili Milena Hajnšek-Holz, Polona Kostanjevec in mag. Peter Weiss s sodelovanjem tehničnih delavcev in računalniških strokovnjakov.

V načrtu imamo tudi sinonimni in frazeološki slovar, vendar bomo morali oba še odložiti zaradi pomanjkanja delavcev in finančnih sredstev. Na realizacijo čaka tudi avtorski Prešernov slovar¹⁶, za katerega je zbral gradivo Stane Suhadolnik. V sekciji je tudi precej listkovnega gradiva iz Cankarjevih Zbranih del.

V dolgoročnem načrtu sekcije je še veliko nalog. Upajmo, da bo slovenska družba razumela potrebo po našem delu, saj pripravljamo temeljna jezikoslovna dela, in nam namenila toliko sredstev, da bomo lahko svoje načrte uresničili.

Milena Hajnšek-Holz
Ljubljana

Viri:

1. Letopis SAZU 1-41, Ljubljana 1943-1991.
2. Biografije in bibliografije znanstvenih in strokovnih sodelavcev Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana 1976.
3. Biografije in bibliografije raziskovalcev Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU, Ljubljana 1988.
4. Arhiv Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša.

¹² Slovenski pravopis, SAZU in Državna založba Slovenije, Ljubljana 1950, str. 934. — Uredniški odbor: F. Ramovš, O. Župančič, A. Bajec, R. Kolarič, M. Rupel, M. Smalc, J. Solar

¹³ Slovenski pravopis, SAZU in Državna založba Slovenije, Ljubljana 1962, str. 1054. — Uredniški odbor: Anton Bajec, Rudolf Kolarič, Lino Legiša, Janko Moder, Mirko Rupel, Anton Sovre, Matej Smalc, Jakob Solar, France Tomšič

¹⁴ Načrt pravil za novi slovenski pravopis, SAZU in Državna založba Slovenije, Ljubljana 1981, str. 210

¹⁵ Slovenski pravopis, I. Pravila, SAZU in Državna založba Slovenije, Ljubljana 1990, str. 241. — Uredniški odbor: Jože Toporišič, Franc Jakopin, Janez Menart, Janko Moder, Stane Suhadolnik, Janez Dular, Breda Pogorelec, Kajetan Gantar, Martin Ahlin

¹⁶ Stane Suhadolnik, Gradivo za Prešernov slovar, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik — Interna objava, Ljubljana 1985, str. 181.